

СОНЕТ ЯК ЕКЗОТИЧНА ФОРМА В ПОЕЗІЇ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

Поетика Дмитра Павличка відкрита апріорі, сфокусована на культурно-історичний простір, яскрава по-європейськи, строфіка, як правило, чітка, у ній автор вельми дисциплінований, аж до картинності, із засвоєними пластами світової філософії із пошануванням світової культури. Павличків стиль – це такий традиціоналізм, у якому зв'язані ліричне начало та гуманістична думка всього людства, до того ж, в множині усіх її значень. Наголосимо, що переплетення думок не заважають появі новизни і у змісті та в формі. Отже, поезія Дмитра Павличка є інтелектуальною та філософською водночас, а виражаючи думки світу, стала екзотичною [7, с. 24].

У творчості Дмитра Павличка домінує прихильність до форм європейської віршової традиції: тобто переважають певні класичні форми, зокрема, чи не найбільше сонет. Віршові канонічні форми вважав поет, живущими, незнищенними. У боротьбі, як йому здавалося, із ними сміливі поети винаходили, винаходять і винаходитимуть все нові й нові засоби поетичного вираження, відвертого висловлювання, яким можна обійти систему, але форми ніколи не перестануть спонтанно народжуватися, до прикладу, як нові гекзаметри або терцини чи класичні для модернізму сонети [8]. Отже, форми є нові за змістом і правічні за формою. А поетичне новаторство, на думку поета, виявляє передусім себе у густому змісті, а потім – у формі [7, с. 17].

Форма вірша в Дмитра Павличка несподівано зазнає змін, з'являються нові естетичні ефекти; так, наприклад, з'явився новий зміст у «Білих сонетах» (1968 р.). Письменник став прихильником класичних строгих форм,

таких, зокрема, як: рубаї, терцина, сонет. Саме вони суголосні з мисленням письменника, адже сутнісне, як правило, промовляється вельми лаконічно [2, с. 39].

Сонет (із італійської – sonetto, що походить від sonare – дзвеніти, звучати) – це така строфічна форма, що складається з двох катренів і двох терцетів (14 рядків всього), об'єднаних між собою впорядкованим чітким римуванням. Іноді у своєму строгому сонеті письменник дотримується класичної композиційно-тематичної єдності: перший катрен є своєрідною експозицією, а другий катрен розвиває лінію, перший терцет позначає завершення теми, другий терцет при цьому є закінченням сонета [3, с. 215].

Оригінальний та перекладний сонет в українській літературі репрезентований і в творчості Богдана Лепкого, Миколи Зерова, Максима Рильського, Юрія Клена, Тодося Осьмачки, Яра Славутича, Богдана Кравціва, Євгена Маланюка, Дмитра Павличка, Василя Симоненка. Майстрами сонету стали Емма Андієвська та Дмитро Павличко. У європейських письменників українці запозичили принцип циклічного групування сонетів: зокрема, створювати філософські цикли любив і Дмитро Павличко, це класична модерністська традиція, вона вельми плідна у творчості поетів постепохи, про що пише І. Зелененька, досліджуючи сучасну поезію [1, с. 14].

Сонет Дмитра Павличка насичений діапазональністю тематики, іноді темою сонета є сам-таки сонет. У 1964 році письменник створив вінок сонетів «Гранослов», із посвятою «На вічну пам'ять Максимові Рильському». Це своєрідна поема-реквієм, навіть поема-трен чи поема-голосіння за померлим. Дмитро Павличко відійшов свідомо від канонічної форми сонетного вінка (він складається з 15-ти сонетів, де окремі сонети поєднані спільним сюжетом). Гострі емоції втрати болю знайшли своє термінове втілення не в канонічному вінку, що потребував ретельного дотримання усіх вимог. «Гранослов» має високу версифікаційну вправність, у ньому простежується чітко

п'ятистопний ямб, оригінальні рими, точні, а в рядках часто відчувається мелодійність більшості ритміко-звукових сполучень [6, с. 170].

Натурфілософська глибина лірики Дмитра Павличка зосереджена в «Сонетах подільської осені» (1973 р.), це не просто сценарій, це поетичний живопис, із реалістичними штрихами й барвами, що лягають на полотні мазками інтуїтивними чуттєво, моментально: *«В повітрі потривоженість така / Тонесенька, як голка літака, / Що тягне білу нить за видноколи»* [5, с. 429]. Із пейзажу, із його глибини, як із душі, Дмитро Павличко творчо виокремив те, що належить і людині, і світу, при цьому залишаючись і всесвіті, поза часом і в ньому, торкаючись кожного, збуджуючи бажання діалогізувати з простором, зі світом, з людьми [3, с. 8]. Про це свідчить поезія «Вечір»: *«Зірки колючі і сухі, як стерні, / Земля і небо повні дивних зваб. / Забулося, що жив тут бідний раб, / Збирав по ночах колоски мізерні / І мріяв дідича прибуть до дверні, / Та сам помер, бо на журбу заслаб»* [5, с. 375]. Автор, сказати б, притчево, вельми повчально висновкує далі, наступні три рядки мають дещо більшу емоційну напругу: *«Його сліди мене гукають нині / Печаль стискає серце в самотині – / Лишився тільки погляд в небесах»* [5, с. 375]. Ці рядки є своєрідним «інтермецо», малярство якого проявляється в неспішній філософській думі.

Поєднання чіткої конкретики з глобальними мотивами характеризуються такі, як: «Погляд у криницю», «Коли умер кривавий Торквемада...», «Нетерпеливість», «Крила», «Міст». Це твори з громадянським та філософським звучанням, у яких через алегорію проглядають реалії доби тоталітаризму, що після смерті Сталіна видозмінився; то короткотривала відлига, то період стагнації, то відновлення репресій, заморозки й перебудова [1, с. 7].

Амплітудно сильним є сонет «Голгофа», в якому виписані трагічні долі людських богів і геніїв; це твори про

особистостей зневажених і гнаних, відкинутих суспільством і розіп'ятих владою – у цьому контексті згадуємо життєві трагедії Джордано Бруно, Овідія, Яна Гуса, Галілея, Тараса Шевченка й Василя Стуса. Поет переосмислив мученицьку смерть видатних людей, які загинули відторгнутими від своїх народів. Він намагався донести до читача, наскільки страшно, коли недорікуватий народ байдуже сприймає страту, бо підкидає галузки в вогонь. Поет наголошує, що не менш страшно, коли кат уникає справедливого суду, а люди ждуть чуда в бездіяльності. На першому плані у віршах Дмитра Павличка опиняється найчастіше саме народна ганьба: посіпаки та нікчеми боялися навіть імені мертвого тирана Сталіна: *«Здох тиран, але стоїть тюрма»* [5, с. 78].

Автор прозоро натякає народові, що колишні сталіністи намагалися будь-що реанімувати або режим, або окремі справи: (цитата). Особливо вражають узагальнювальні рядки: *«Одна Голгофа споконвік була: / Розбійник і творець висіли поруч, / І в темряві не розрізняли їх. / Та ми повинні бачити при світлі, / Де вбитий бог, а де всесвітній хам, / Що перед смертю розпинав народи»* [5, с. 120].

Під поезією є датування – 1969 рік, а отже, автор промовисто натякає нам, як часто це робив у своїх творах відлигівської пори й пізніше, що апріорі йдеться про трагедію народу – у конкретному прикладі, зокрема, про біду словацького й чеського народів, яка відбулася 1968 року. Отже, найбільшої емоційної амплітуди у поета завдяки вибраній формі твору набирає філософське осмислення образів, контрастних – любові й ненависті, п'їтьма та світла, що позірно проглядає в «Погляді з криниці», що й потрібно було нам довести.

Література

1. Зелененька І. «Чиї це ілюзії стенають плечима, якого народу...»: Тарас Мельничук і літературний процес

60-90-х років в Україні : монографія. Вінниця : «Едельвейс і К», 2008. 152 с.

2. Качуровський І. Строфіка : підручник Київ : Либідь, 1994. 272 с.

3. Лексикон загального та порівняльного літературознавства Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с.

4. Неділько В. Дмитро Павличко // Українське слово : Хрестоматія української літератури і літературної критики ХХ століття : У 4 кн. Київ : Рось, 1994. Кн. 3. С. 170–177.

5. Павличко Д. Твори : в 3 т. / Автор передмови В. Моренець. Київ : Дніпро, 1989. Т. 1. 501 с.

6. Соловей Е. Українська філософська лірика Київ : Юніверс, 1999. 368 с.

7. Таран Л. Енергія пошуку. Київ : Радянський письменник, 1988. 248 с.

8. Якубовська М. Вінок сонетів в українській поезії. Генезис та історія розвитку : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Одеса, 2002. 16 с.

Івацко Мар'яна – студентка 2 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська поезія другої половини ХХ століття.

Юлія Майданюк

Наук. керівник – к. філол. н., ст. викл. Зелененька І. А.

ТОТАЛІТАРНИЙ ПРЕСИНГ І ФІЛОСОФІЯ СВОБОДИ В ПОЕЗІЇ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

Поезію Дмитра Павличка «В кабінеті Леніна» досі називають твором про діалектику народного, національного